

133

2A

Prabhakara
Tika

133
2A

१

णविशिष्टं निर्णयं शास्त्रसारं ॥ सज्जनबुधजनानां प्रीतये संप्रवक्ष्ये स्वगमम
 लवृत्ते मंगलाशीर्वचोभिः ॥ ११ ॥ अहं के शवः निर्णयं प्रवक्ष्ये वदामीति ॥ किं ह्य
 त्वागणपतिभृगुपूर्वविं नूनमस्कृत्य विघ्नविनाशकत्वाद्द्रुणपतिग्रहणं ॥
 भृगोः सर्वेषां प्रे गोत्रप्रवर्तकानां अग्रेसरत्वाद्द्रुगुष्टपूर्वग्रहणं ॥ अतो
 गजास्य भृगुपूर्वविं नूनमस्कृत्य । किं विशिष्टं निर्णयं । प्रवरगणविशि
 ष्टं । प्रवीयंते होत्रे धर्म्यभ्यां उत्कीर्यंते इति प्रवराः एषां गणाः संचातैर्विशिष्टं
 नैमस्कृत्य इत्यर्थः ॥ पुनः किं विशिष्टं शास्त्रसारं शास्त्रेभ्यः अन्यग्रंथेभ्यः सारः
 सारं शोयं स्मिं सत्वे मिति पुनः किं विशिष्टं सभगं शोभनोगमः प्राप्तिः प्रव
 राणां यस्मिं न स इति ॥ कस्यै सिध्ये ॥ सज्जनबुधजनानां प्रीतये । परोक्त
 र्वसहिष्णुवः सज्जना इति बुधाः श्रोतारः जनाः लोकः एषां प्रीतये मुदे
 इति मंगलाशीर्वचोभिः मंगलरूपाः आशिषः तद्वाक्यैरिति ॥ किं विशिष्टं १

अ
 हैः मंगलवृत्तैः छंदः शास्त्रोक्तलक्षणयुक्तै रिति ॥ अथ यानधिकृत्य प्रवरा
 आन्मातास्तादृशानूनेकपंचारादुपानूशादुलविक्रीडितेनाह ॥ वर्गाः
 सप्त भृगोस्तथा के शशिनः ११ सर्वे गिरोजा पृथक् चत्वारो विवसिष्ठकस्य
 पगणा एको गणो गत्यजः ॥ विश्वामित्रगणादशैकरहिताः पंचादशैषां
 गणा अन्ये तश्च तलोत्रगोत्रनिचयाः कुर्वंतु वो मंगलं ॥ १२ ॥ अतो भृगोर्व
 र्गाः सप्त ॥ सप्तगणाः इति ॥ अथा गिरोजाः अंकशशिनः एकौ न विंश
 त् ॥ अत्र वसिष्ठकस्य पगणाः पृथक् चत्वार इति पृथक् एकैकस्य
 चत्वार इति ॥ त्रयाणामेवं द्वादशगणा ज्ञाता इति ॥ अगस्त्यस्यैकः ॥
 विश्वामित्रगणादश ॥ एवमेषां सर्वे गणाः एकरहिता पंचारात् ॥
 कौन पंचारादिति ॥ अन्ये गणा अंतः एषां अंतर्भूता इति ॥ अतः
 तस्मादत्रा असिं शास्त्रे गोत्रनिचयाः उच्यंते ॥ एतादृशाः गोत्रनि

२

सा

अथाः गोत्रसंघाः चः मंगलं कुर्वे चित्पारावी ॥ तत्र तावद्गुपुर्वकसंज्ञा
नेमेरा नाह ॥ सर्वात्रात्राई लविक्रीडित छंदः ॥ एते भार्गवजा मरुग्य
उगणावत्साहि वेणाभिदा सागोत्रं मिथ एषु च त्रिषु चतुर्वर्गः ॥ य
स्का मित्रयुजो जोहि वैम्यशुनकाभिने न्यगोत्रागण स्वस्वैते सकुलाः सहेवभ
गुणाकुर्वतु वो मंगले ॥ ३ ॥ भार्गवगणसप्तमिते जामदग्न्यादयः स्वयः यस्का
दयः श्रुत्वारः ॥ जामदग्न्या एते वात्स्याः ॥ आर्हिषेणाः ॥ विदाः ॥ इति त्रयः ॥ ए
षु त्रिषु मिथः ॥ परस्परं गोत्रं विवाहो नास्तीति ॥ इतो न्यग्रंथांतरोक्ताः ॥ पुरोध
सबेजव निमथिताश्चैव मते त्रयः ॥ क्वचित् एषां पूर्वेषां वा विवाहः ॥ बहु प्रसिद्ध
धामावादाचार्यैर्नोक्ताः ॥ चतुर्वर्गाः परे भार्गवा इति ॥ परे उर्वरितोश्चतुर्वर्गाः च
तुर्गणाः भार्गवाः ॥ यस्कादयः ॥ यस्काः ॥ मित्रयुजः ॥ वैम्यशुनकाः ॥ इति ॥ एते स्व
स्वगणेष्वकीयवर्गसगोत्राः विवाहं नार्हति ॥ परकीये विवाहमर्हति ॥ यस्का
मित्रयुजोः परस्परं विवाहः ॥ एवमन्यत्रा ॥ ४ ॥ पूर्वोक्तैः सहेषां विवाहः ॥ उक्तं

पू

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ विद्याविनिर्घ्नं मजतां मजे हंसस्त्री तये सद्र
नैनादि विक्तये ॥ पादारविंदं हृदयादिरविंदे मौले त्रं पुंगलपु
वाद्यः ॥ १ ॥ गोत्रसिंधुः सुबुधीनां प्रज्ञासंगं करो नित्रा ॥ के
नापि नियतत्वेन तीर्थे तेन विचित्रितः ॥ २ ॥ मत्स्यावतारेण
यथाविदीर्य वेदाग्रहीताः सकुलाः परार्थ ॥ तथायमालो
उयच के शवेन देवज्ञवर्येण कृतो जलभ्यः ॥ ३ ॥ प्रभाकर
विदिज्ञेन क्रियते हारशो कृत्रा ॥ आख्यायकेशवकृतिः सु
गम्योऽत्यमनीषिणा ॥ ४ ॥ तत्र तावत्के शवदेवज्ञः निवि
घ्नपरिसमाप्त्यर्थं शिष्टाचारप्रतिपातनायं मात्किनीष्ट
तेन चिकीर्षितं मंगलं प्रतिजानीते ॥ गणपतिभृगुपूर्व
र्धनिमस्कृत्य प्रवरा

नू॥ बहुवेक्षसे देशानामानि। श्यादः बालनृणाम' त्रास्तिशङ्कः॥ शादलहरितेदे
शानाम॥ पङ्कोस्या। स्ती। तियं किलः॥ कर्दमसहिते देशानाम॥ अनुगताः आयः आ
त्रित्यनूयं॥ जलप्रांतस्थलग्राम॥ आपाकर्षतियं देशांसाः॥ कषहिसायां॥ ज
लप्रायदेशानामानि॥ शार्करा अ' त्रास्तिशार्करा॥ शार्करिलश्च शार्करावेद्वेरा
स्थेवनामानि॥ शार्करवन्मात्रवृत्तिरस्ति शार्करा॥ शार्करादिवत्॥ शार्करानामा
नि॥ एवं सिकतावृत्ती देशे आदिमौद्वेराद्वेरा अथरौ इति चत्वारः शब्दाः
नेयौः॥ कथं सिकता सिकतिलः इति द्वौ॥ तद्देश एव सैकतः॥ सिकता
वान्॥ इत्यत्र रौ शब्दौ सिकता वन्मात्रवृत्ती॥ नदीमाते वयस्य सः॥ नदीमा
तृकः॥ नद्यंबुसंपन्नव्रीहिपालितदेशानाम॥ देवोमाते वयस्य सः॥ देवमातृ

दि. अ.

कः॥ वृष्टं वुसं पन्न श्रीहिपालितदेशनाम॥ शोभनो राजायस्मिंसः राजन्वान् ॥ लि. ६१
राजा अत्रास्ति राजवान् ॥ राजवृष्टनाम॥ गवः यत्र तिष्ठंति गोष्ठः ॥ गति
निवृत्तौ ॥ गोस्थाननाम॥ गवः यत्र प्राक् आसते तत् गोष्ठीनं ॥ पुरातने गो
स्थाननाम॥ परितः सरं त्यत्र परिसरः ॥ स्तुगत्तौ ॥ ग्रामादि सम्यक् पिश्रुना
म॥ सन्वति मृत्पाषाणादि त्रिसेतुः ॥ विभूवं धने ॥ अल्पेति निर्वायते प्रवाहः ॥
अनेमेति आलिः ॥ अलिनिवारणे ॥ वामेः पाणिभिः ॥ लूयते वामलूयः ॥
लूयच्छेदने ॥ वामलूरु इति पाठे ॥ वामेर्भोगिभिलीयते वामलूरुः ॥ ला
आदाने ॥ वामनः प्रवेक्षानमस्त्यत्र नाकुः ॥ नमु प्रहेलेशब्दे च ॥ वलंति प्रापि
नोत्र वल्भीकं ॥ वलसंचलने ॥ वल्मीकनामानि ॥ अयं तेनेनेत्ययनं ॥ अयपय

राम
३

गतौ ॥ वर्तते अनेन वत्सा ॥ मार्गयति अनेनेति मार्गः ॥ मार्ग संस्कारगुणः ॥ अ
र्धं त्यत्र अध्या ॥ अर्धगतौ याचने च ॥ अद्यते त्रवा अध्या ॥ अदभक्षणे ॥ पथं
ति अनेनेति पंथाः ॥ पथगतौ ॥ पननीति वा पंथाः ॥ नकारांतः ॥ वृत्तुलगतौ ॥
वद्यते वद्या ॥ पदगतौ ॥ सरंति अनया स्मृतिः ॥ सरणिश्च ॥ सृगतौ ॥ पद्मां ह
न्यते पथतिः ॥ हनहिंसागत्योः ॥ पदमत्र दृश्यते वद्या ॥ वर्तते नया वत्सानि ॥
एके कतिपये पदालक्ष्यं ते स्यामित्येकपदी ॥ मार्गनामानि ॥ अतिपृज्यः ॥ वं
थासु पंथाः ॥ स चासौ पंथाश्च सत्पथः ॥ अर्चिना धनामानि ॥ विरुद्धः अध्वो
व्यध्वः ॥ दुष्टः अध्वानुरध्वः ॥ विरुद्धः पंथाविषयः ॥ कुत्सित अध्यांकद्व्या ॥
कुत्सितमार्गनामानि ॥ वंथानसति अपंथाः ॥ अपथंच ॥ मार्गाभिसरना

अ.दि.

४

नामनी ॥ शृगवन्नादिगाश्रितैर्मागैरटतिशृंगाटकं ॥ उत्सावेशृंगैर्जनाः ॥ अ
टपटगतौ ॥ चतुर्णां पंथा समूहश्चतुष्पथं ॥ चतुष्पथनामानि ॥ अगताः अ
तरेणग्रामादयः अस्मिन्निति प्रांतरं ॥ दूरशोध्यानाम ॥ कस्य डालस्य
अंतं समीपं मृच्छति कांतरं ॥ ऋगतौ ॥ गवोः ॥ क्रोशर्योयूतिर्गव्यतिः ॥
क्रोशयुगनामानि ॥ नलते खिद्यते अनेन नलवः ॥ नलबंधने ॥ चतुःशतहस्ता
ग्रमायनामानि ॥ घंटावतांगजानां पंथाः ॥ घंटापंथः ॥ सम्यक् सरंत्यनेने
तिसंसरणिः ॥ राजामार्गनामानि ॥ इति श्रीमंगलकामयष्टद्वोपाध्यायसू
नुलिंगेष्वासूरिविरचितायाममरकोशपदविवृतौ भूवर्गः ॥ पूर्यते जनैरिति
शःपुरीच ॥ आयशब्देरेपांतस्त्रीलिंगः ॥ शूपालनपूराण्याः ॥ नगाः संत्य

लिं.

राम

४

स्मृत्यर्थसारे ॥ यस्मात् मित्रयुजे वै न्याः शुनकाप्रवरेक्यतः ॥ स्वं सं हित्वा गणां सर्वे विवहे
 युः परवरे रिति ॥ तथा श्रीधरीये ॥ सप्तर्षिर्व्यतिरिक्तत्वात् काद्याभार्गवा अ-
 मी ॥ विवाहाश्चासगोत्रत्वात् सर्वत्र स्वगणं विना ॥ अथांगिरसानूनंदचंद्रमितानि
 धीयते ॥ अष्टावांगिरसाश्च गौतमत औतथ्यः सगोत्रागणास्युराह्णगणवामदे-
 वबृहदुक्थाः सोमराट् कक्षिवान् ॥ एवं दीर्घतमाः सगोत्रजचतुर्वेगाभरद्वाजतो-
 रौक्षो गर्गगणो ग्निवेश्य इति ते कुर्वे ॥ ४ ॥ आंगिरस्य सर्वत्र व्यापकत्वादां गिरसा स
 दित्युक्तं ॥ एषां आंगिरसः प्रथम इति ॥ तत्र गौतमा द्यष्टकं ॥ गौतमः १ औतथ्यः २
 राह्णगणः ३ वामदेवः ४ बृहदुक्थाः ५ सोमराट् ६ कक्षिवान् ७ दीर्घतमाः ८
 इति ॥ इदं परस्य रं विवाहं नाहंति ॥ कुलैक्यात् ॥ एवं भरद्वाजः १ रौक्षः २ गर्गः ३ अ-
 ग्निवेश्यः ४ इदं च दृष्ट्वा अन्योन्येन विवाहाहं ॥ ४ ॥ अथ केचलंगिरसा सगणा
 नाह ॥ कण्वः संस्कृतिविष्णुवृधरत्नाः स्युर्मद्गलो थोकपिः ससैते पृषदश्च आं

गिरसकावर्गः स्मृताः केवलाः ॥ स्वेवर्गे च सगोत्रतैषु न परेणाथो गिरो ज्ञाग
 णाः सर्वेषां गिरसे न स प्रवरिषाः कुर्वन्तु वो ॥ ५ ॥ केण्वः १ संकृतिः २ विष्णु
 वृत्तः ३ हरितः ४ सुदुलः ॥ ५ ॥ कपिः ६ पृषदश्वः ७ एते सप्त केवला गिर
 साः कथिताः ॥ एतेषां स्वगणो सगोत्रता अविवाहः ॥ परवर्गेण भिन्नगोत्रः ॥
 सर्वेषां मे आं गिरोगणाः ॥ आं गिरसे न स प्रवरिषाः एकगोत्राः इति ॥ गौत
 मभारद्वाज केवला गिरसानां परस्परं विवाहोस्ति ॥ तथा चोक्तं पराजिते ॥
 गौतमस्या अणा अष्टे ये तथा गिरसे गणाः ॥ भरद्वाज चतुर्णां तु विवाह-
 स्यात्परस्परं ॥ श्रीधरीये ॥ सप्त विव्यतिरिक्त्वा केवला गिरसस्त्वमी ॥
 विवाहोऽश्वासगोत्रत्वात्सर्वत्र स्वगणं विना ॥ ५ ॥ अथात्रिवसिष्ठकश्यप
 गणान् द्वादश संख्यानाह ॥ चत्वारोऽत्रिमुखा गविष्ठिरबहूत्तं कौतथाम

अ

४

कौशिकः ५ अजः ६ अधमर्षणः ७ धनंजयः ८ रोक्षिकः ९ इन्द्रकौशि-
कः १० एवं दश विश्वामित्रगणज्ञेयाः ॥ इमे दश अन्योन्यं परस्परं सगो-
त्राः विवाहाहोः न भवन्ति ॥ ७ ॥ इत्येकोन पंचाशद्व्यानां सगोत्र्या सगो-
त्र विचारः ॥ अथैतेषां विस्तारः ॥ अथानंतरमेतेषां विस्तारः अंतर्ग-
णाः कथ्यन्ते ॥ तानाह ॥ सावर्णिच्यवनाश्रुवानकविदाः प्राचीनयुक्-
पाणिनिर्मार्कण्डेयकवत्सवाल्मीकि सुखासांडव्यकांकायनाः ॥ मंडू-
कोर्ववृकेतशाथनवटानूपाध्विषेणाः सगोत्रेण भार्गवजामदग्न्यज-
गणत्रयस्तुवोमंगलं ॥ ८ ॥ अथैरिंद आर्षे ॥ आर्षेयंच प्रवराः ॥ उक्तं ज्यो-
तिर्विरसूर्यः ॥ द्विजास्ततः स्वर्षिभवं हि गोत्रं तत्स ॥ तति स्यात्प्रवराभि-
धानाः ॥ गोत्रप्रवर्तकस्य मुने व्यावर्तको मुनिगण इति ॥ ज्योतिर्निब-
धे ॥ समान प्रवरांकन्यां सपिंडांचैव गोत्रजो ॥ निवतां वरयेत्प्राज्ञो

४

मातृवत्परिकीर्तिता ॥ सगोत्राय दुहितरं न प्रदद्यादित्यापस्तम्भैः ॥ असमान-
प्रवरे विवाह इति गौतमः ॥ अतः प्रवर उच्यन्ते ॥ अत्रान्यार्थे श्वेतुर्विशतितमवृ-
त्तेनेषां प्रवरसंख्योक्ता ॥ आद्या भार्गवजामदग्न्यजगणत्रयप्ररोक्षास्तथा-
भारद्वाजजगर्गजाश्रवाकपयेयिशौंगशौशीर्यकाः ॥ कक्षीवान्प्रवरा असीषु-
विहिताः पंचत्रयेन्यर्थियुक्तेकः कौत्सवसिष्ठकेचरत्नकेकु ॥ ९ ॥ अत्रय-
रिभाषा ॥ एकोपि च मुनिर्यत्र प्रवरे द्यानुवर्तते ॥ सगोत्रास्ते मिथो ज्ञेया-
भृगुरंगिरसंविना ॥ च्यवने गौतमो गस्त्यो भरद्वाजो विक्रययो ॥ विश्वामि-
त्रो वसिष्ठश्च यद्वृणो प्रवरेष्वमी ॥ वर्तते सगोत्राः स्युरिति ॥ तथा प्रवरमंज-
री ॥ पंचान्यानां त्रिषु सामान्यादविवाहस्त्रिषु द्वयोः ॥ भृग्वंगिरोगणेष्वेवं
शेषेष्वेकोपि वारयेत् ॥ सागस्त्यस सत्क्रषयः ॥ तदयत्त्यंगोत्रं ॥ गोत्रलक्षणे

ते

आचार्येण तु पुनर्नोच्यते मुनिः ॥ विकल्पप्रवर्तनोक्तोऽयं ॥
 आचार्येण तु पुनर्नोच्यते मुनिः ॥ विकल्पप्रवर्तनोक्तोऽयं ॥
 आचार्येण तु पुनर्नोच्यते मुनिः ॥ विकल्पप्रवर्तनोक्तोऽयं ॥

निः २ मार्कंडेयः ३ वत्साः ४ वाल्मीकिः ५ इमेवत्साः ६ एषांप्रराः ॥ भार्गवच्यावनाप्रवर्तनोर्वः ॥ १॥
 दग्नेतिवा ॥ ४९

नियतं नास्ति ॥ किमु पूर्वेषां परेषां सप्तर्ष्यसमागस्तीनां ॥ गोत्राभावितयावसिष्ठा
 दीनां पूर्वभावितया गोत्रमुक्ते ॥ गोत्रपरंपराप्रसिद्धं ॥ अत एव स्मृत्यर्थसारे ॥ १ ॥
 प्रवरेक्या देवात्रा विवाहः ॥ ५॥ ॥ इदं परिभाषासंमतं बहुग्रंथसंमतं च ॥ इ
 दमेवाचार्यै रंगीकृत्य निर्यायः ॥ कृत इति ॥ मातृगोत्रनिर्णयेने हे व्यतेकलि
 वर्ज्यत्वात् ॥ तथा माध्यंदिनीयानामेव ॥ मातृगोत्रमाध्यंदिनीयामपुत्राया
 श्वेतिसत्याषाढोक्तेरिति ॥ केचिदेतदपि दूषयन्ति ॥ निर्मूलत्वात् ॥ अथ
 प्रकृतमतुसरामः ॥ विद्वानां ॥ सावर्णिः १ चवेनः २ आप्रवानः ३ बिदा इति ॥
 एषांप्रवराः ॥ भार्गवच्यावनाप्रवर्तनोर्वैवेदेति ॥ भार्गवोर्वजामदग्न्येति
 वा ॥ मांडव्यः १ काकायनाः २ मंडूकः ३ और्वः ४ वृकः ५ ॥ एते शायनः ॥ ६
 वरः १ ७ ॥ अनूपः ८ आर्क्षिषेणाः ९ इति ॥ एषांप्रवराः ॥ भार्गवच्यावना

५

अथो आनंतयेण ॥ वसिष्ठकौंडिन्यपाराशरोपमन्यवइति चतुर्भिर्लोवसिष्ठगणः ॥
 करयवैश्वनैधुवशांडला इति चत्वारः ॥ करयगणाः ४ ॥

गलोथोकौंडिन्यपाराशरोस्त्युत्तमैर्न्यैर्वैवसिष्ठा इत्याः ॥ १ ॥ येनैधुवशांडि
 लाविति च चत्वारोगणाः ॥ करयपादेते स्वस्वचतुष्टये समकुलाः कुर्वतु ॥ ६ ॥
 अत्रिः १ गविष्ठिरः २ बह्मर्षिकः ३ मंगलः ४ एवं चतुर्भिर्तोत्रिगणाः ॥ एते स्व
 स्वचतुष्टये स्वीयस्वीचक्ये समकुलाः एकगोत्राः भवन्ति ॥ करयपग
 णं पंचकमन्य निबंधेषु पंचमस्य पंचमस्य द्यामुष्यायणत्वादत्रा
 चार्यैर्नोच्यते ॥ एवं सर्वत्र ज्ञेयं ॥ श्रीधरीये ॥ करयपा ७ ॥ सिताः
 करयपानुवृत्तिविलापिते ॥ अहर्वसिष्ठ संज्ञाश्च सगोत्रत्वेन नान्य
 युः ॥ ६ ॥ विश्वामित्रदशगणानाह ॥ ज्ञेयापौरुषका मकायन कता

अथ

क्षकः ॥ विश्वामित्रदशगणानाह ॥ ज्ञेयापौरुषका मकायन कता
 सगोत्र इति लेकु ॥ १७ ॥ प्ररुक्ः १ कामकायनः २ कृताः ३ रोहिणः ४
 यैः

ति

प्रवानार्हिषेणानूपेति ॥ भार्गवार्हिषेणानूपेति वा ॥ एषां भार्गवजामदग्न्य
अगणत्रयी सगोत्रायेक गोत्राः प्रवरसाम्यात् ॥ ६ ॥ इति भार्गवजामदग्न्य
अवत्सादिगणत्रयमुनयः ॥ अथ यस्कादिगणचतुष्टयमुनयः ॥ यस्का
बाहुल्यबाल्यजैमिनि सूरवाजैवन्तिसावेदसा शालंकायनवीतहव्यकसुखा
मोनाश्र्यमौकादूमे ॥ वर्ग भार्गवयस्कजैचभृगुणैतैस्युः सगोत्रामिथोभा
गव्येष्यसगोत्रिणः परगणे कुर्वन् ॥ ११ ॥ यस्कः १ बाहुल्यः २ बाल्यः ३ जैमिनिः ४
जैवन्तः ५ सावेदसः ६ शालंकायनः ७ वीतहव्यः ८ मोना ९ मौकाः १० बाधू
लः १ इति ॥ भार्गवयस्कजैस्मिनाणे भृगुणा सह उक्ताः दूमे मिथः अन्ये
न्यं सगोत्राः समकुलाः इति ॥ भृगुगणे पि परगणे यस्कादन्यसमूहे अ
सगोत्रिणः विवाहमिच्छेति ॥ प्रवराः यस्कानां भार्गववैवैत हव्यसावेद

सेति ॥ अन्यगणत्रयं ॥ १० ॥ वर्गे गार्त्समदः सहोत्रशुनकाद्यः शौनकोयं परत्रेयै
ताः पार्थक्येन्यका अथ परः स्यान्मित्रयुग्देवरा ॥ वाध्यभारव्य इमे
त्रयोपिसभृगोस्वेस्वेसगोत्रागणेत्वेकस्मिन्सगोत्रिणः परगणे कुर्वे
तु ॥ ११ ॥ गृत्समदस्यायं गार्त्समदः गण इति ॥ होत्रशुनकः स आद्यः
प्रथम इति ॥ परा अन्यः शौनकः प्रवरः एकः शुनकेति । गार्त्समदेति वा ॥
दो वा ॥ भार्गवा गृत्समदेति वा ॥ त्रयो वा ॥ भार्गवशौनहोत्रगार्त्समदेति ॥
भार्गवशौनक गार्त्समदेति वा ॥ अत्र ग्रंथात्तरे पारिजाते ॥ उभे गोत्रे गृत्समदः
शौनको भार्गवा द्वय इति । निर्णयसिधौ एत एव श्रेयता इति ॥
अथ मित्रयुग्देवदः । दिवो दास इति प्रवराः ॥ भार्गववाध्यवैश्वदेवो दासे

रेहकथिताः येचांगिरो गोतमाद्या अष्टैवसगोत्रियो मिथइमेकु ०१२५ को
 मंडः १ औशनसः २ ध्रुवः ३ ओशिजः ४ शरहंदः ५ अजिगंधः ६ अरुणि ७ तः
 हेरयः ८ कुमारवत्यः ९ वगुहः १० कारेणुपालः ११ आयास्यः १२ अभिजि
 ताः १३ अष्टावांगिरसादितियेपुरापूर्वकथिताइहतेपिगण्याः एवसर्वेपि
 अष्टैवांगिरो गोतमाद्याः मिथः अन्योन्यइमे सगोत्रिसादितियेपुराप्
 र्वाकथिताः एककुलाभवतीति ॥ अष्टैवांगिरसः ॥ कौमंडानामांगिरसो
 तथ्यकक्षीवानू गोतमकौ ॥ इति ॥ आंगिरसो यास्योशिजश्च गोतमक
 क्षीवतेति ॥ आंगिरसो जिशिजश्च काक्षीवतेति ॥ औशनसानां त्रयः ॥
 आंगिरगोतमोशनसेति ॥ औशिजानां त्रयः ॥ आंगिरसो जिशिजश्च काक्षी
 वतेति ॥ शरहंतां त्रयः ॥ आंगिरसगोतमशरहतेति ॥ राहूगणानां गिरस

आंगिरसो गोतमेति ॥ वामदेवानां ॥ आंगिरसगोतमकारेणुपालेति ॥ कक्षी
 वतां ॥ आंगिरसो तथ्यगोतमोशिजश्च काक्षीवतेति ॥ दीर्घतमसं ॥ आंगिरसो
 तथ्यकाक्षीवतगोतमदीर्घतमेति ॥ क्वचिदन्यद्वयं ॥ राघुवानां ॥ आंगि
 रसराघुवगोतमेति ॥ उत्तथ्यानां ॥ आंगिरसो तथ्यगोतमेति ॥ उर्वरिता
 नामेवमेव ॥ इत्यांगिरसगोतमाद्यष्टगणमुनयः ॥ अयास्याद्या गोतमा
 रथ्यासस्तर्वित्सगोत्रकाः ॥ पंचविप्रवराद्येतेन विवाद्याः परस्परं १ ॥ अथ
 भरद्वाजाः ॥ बार्हस्पत्यकशक्तिदेवमतयोमामंडसंख्यायनाः शैब्या
 बांधनधूममातवचसाः स्तंबाहू सर्वकपिः १ शौंगाः कापिलकौडिलयउवि
 ताः प्राक्चांगिरोजाभरद्वाजास्तत्रचतुर्मिताः समकुलाः कुर्वुः ॥ १३ ॥ बार्ह
 स्पत्यः १ शक्तिः २ देवमतयोनाम मिथुनमतयः ३ क्षीवा ॥ मामंडः १३ सा

ख्यायनः ॥ ४ शैल्याः ५ वांदनः ६ धूमः ७ मातवचसः ८ स्तंबाहः सर्वकथिः १ कपी
 विगणे संतेती ॥ ग्रींगाः १० कायिलाः ११ कौंडिलाः १२ प्राकृष्टव्येचत्वारः १ अ
 गिरोजाः भारद्वाजाः बलुर्मिताः प्रोक्ताः तेष्वन्यगण्याः ॥ एवं समस्ताः स-
 मकुलाः एकगोत्रा इति ॥ अथैषां प्रवराः ॥ भारद्वाजाः त्रिप्रवराः ॥ आंगि
 रसभारद्वाजो बार्हस्पत्यभारद्वाजेति ॥ गर्गाणां ॥ आंगिरसो न्यगैर्येति ॥ ग
 अंत्ययो र्येत्ययोवा ॥ भारद्वाजो न्यगैर्येति वा ॥ आंगिरसै तिर कापि भुवे
 ति वा ॥ ऋक्षाणां कपिलानां च ॥ आंगिरसो बार्हस्पत्यभारद्वाजवांदनमातव
 चसेति पंच ॥ आंगिरसु वांदनमातवचसेति ॥ त्रयोवा ॥ कपीनां ॥ आंगिर
 सामहीनो बोरुक्षयसीति त्रयः ॥ आत्मभुवा ॥ आंगिरसैरे भारद्वाजो बार्हस्प
 त्यमंत्रवरात्मभुवेति पंच ॥ इदं त्रयं क्वचित् ॥ एषामन्योन्यमविवाहः ॥ उक्त

ति ॥ उक्तसंगृहे ॥ बाध्यश्चो मित्रायुग्यो द्वे गोत्रे भार्गवनामक इति ॥ इमे
 त्रयोपि भृगुयुते एकस्मिन् स्वीयगणेषु गोत्राः परगणे भिन्नगोत्रा इ
 ति ॥ पूर्वमपि दं व्याख्यातं ॥ अन्यशास्त्रे अधिकं गणद्वयमुक्तं वेद
 विश्वज्योतिषे ॥ प्रवराः ॥ भार्गववेदविश्वज्योतिषेति ॥ शाठरः माठ
 रः प्रवराः ॥ भार्गविशाठरमाठरेति ॥ इति भार्गवजयरकादिगणचतुष्टय
 मुनयः ॥ श्रीधरीये ॥ वत्सा बिदास आष्टिषेणायस्का मित्रयुग्वेन्य
 काः ॥ रुनका इति सप्तैते भवन्ति भार्गवा गणा इति ॥ इति भृगु
 णाः सप्तनिर्णयिताः ॥ ३१ अथांगिरसु गोतमः ॥ ॥ कौमंडेश
 नसो ध्रुवो शिजशरद्वता जिगंधारुणि हेरण्यस्तकुमार
 वत्यकगुलुः कारेणुपालादयः ॥ आयास्याभिजिताः पु

श्रीधराचार्यैः ॥ भारद्वाजांश्च नान्योन्यं पंचत्रिंशद्वराः कृताः ॥ शौंगास्तथाभरद्वाजैर्वि
 श्वामित्रैर्धनं जयेरिति ॥ इत्यांगिरसभारद्वाजादिदिगयचतुष्टयमुनयः ॥ १३ ॥
 अथ केवलं गिरसः ॥ वर्गो माषणवादरायणराटायेभद्रणामंडणस्तुंदाद्या-
 स्त्रसदस्यसात्यपुरुकुत्सावृक्षविष्टोरयं ॥ वैरूप्याश्चरथीतराश्चष्टषदश्वा
 अष्टदंष्ट्राह्वयस्वातंत्यांगिरसादुमेद्विगणाः कुर्वंतु ॥ १४ ॥ माषणः १ माषणे
 वर्गः १ ततः ॥ बादराणायणः २ शठः ३ भद्रणः ४ मंडणः ५ तुंदः ६ आद्यः ६ आद्यः
 शष्टेनैतं द्यः ॥ त्रसदस्यः ७ सात्यः ८ सात्यकिः ९ अत्र केचिद्विरिति ॥ पु
 रुकुत्साः १० इति वृक्षविष्टोरयंगणाः ॥ विरूपः वैरूप्यः १२ रथीतरः ३ षट्
 षदश्वाः ४ अष्टदंष्ट्राह्वयः ५ दुमेद्विगणाः १ स्वातंत्या आंगिरसादुति ॥ १४ ॥
 कर्तव्याकर्तव्यनिर्णयः पूर्वोक्त एव ॥ वर्गो यंहस्तिः श्वभीमगवकुत्साः
 धिंगमाधातुकाः शांखा आं विरिषाश्चर्भकुत्सायेद्यौवनाश्चाअथो ॥ स्त

क्षेयाश्चमहीयवाश्चक पितो थोघोरकण्वा अजमीढाः कण्वत आंगिरस्य
पिगणेत्रेयस्तवामंगलं ॥१५॥ हरिता हर्गायमित्यनेन हरिता मिधानः ॥ आ
रोहरितः १ भीमः २ गवः ३ कुत्साः ४ पिंग ५ इति पिंगलः ६ मां धाता ६ श
खः ७ आंवरीषः ८ दर्भः ९ कुलस्यापत्यं कौललः ॥ १० ॥ यौवलाब्वा ११ इति
अथोकपिगणः ॥ कपिः १ रुक्षेयः २ महीयवः ३ इति ॥ अथोघोरकण्वाः १
अजमीढाः २ कण्वगणा इति आंगिरसी गणत्रयी अपि इयं मंगलं मंगला
य अस्तु ॥ अत्र विभक्तिविर्यासः ॥ अथेषां प्रवरा ॥ विष्णुवृद्धानां ॥ आंगिर
स इति योरुत्सन्नसदस्येति ॥ हरितानां ॥ आंगिरस आंवरीष यौवनाश्चेत्
ति ॥ आघोमां धातावा ॥ रथीतराणां ॥ आंगिरसवे रूपरथीतरेति ॥ आंगि

१०
 ३
 भास्यर्धमोदुल्लेख्येति॥ तास्यर्धभास्यर्धमोदुल्लेख्येति वा॥ संकृतीनामग्रेव श्यामः॥
 इतिकेवलांगिरसससराणमुनयः॥ अथात्रेयाः॥ कौड्याः सुशुपालशैल
 सकलात्रेयाः स्तथासुलार्यावार्यास्तृणविंदुमंगुलिगणाः पूर्वातिथी इ-
 तिथी॥ द्रोणोद्दालकिपौ० विवारुणकशौड्यादिकाश्छागलाश्चत्वारो-
 त्रिगणाः द्रुसगोत्रिण इमे कुर्वे० ११ कौड्याः १ शौड्याः २ शैलः ३ सकल
 त्रेयाः ४ इति॥ नीलात्रेयाः १ श्वेतात्रेयः २ श्यामात्रेयः ३ महात्रेयः ४ गौरात्रेयः ५
 अरुणात्रेयः ६ प्रथमात्रेयः ७ अत्रेयः ८ चंडात्रेयः ९ इत्यादि॥ पूर्वाति-
 तिथिः १॥ इंडातिथिः २ द्रोणः ३ ओद्दालकिः ४ वैषिकः ५ वरुणः ६ शौड्यः ७
 छागलः ८ पूर्वोक्तः चत्वारोऽपि इमे अत्रिगणस्थाः॥ एषामर्चयाः॥ उगाद्या

१०

सगाविष्टेति॥ अत्रेयाणां विष्टरपोर्वातिथीति वा॥ वाङ्मनानामात्रेयार्चनानसा
 इति ति॥ मुद्गलानामात्रेयार्चनानसयोर्वातिथेति ५१
 त्रीणां॥ अत्रेयार्चनानश्रवावाश्वेति॥ गविष्ठिराणां॥ अत्रेयार्चनान-
 ति॥ इति॥ कचित्तु॥ अथितीनामोत्रेयार्चनानसातिथेति॥ धनंजयानामा-
 त्रेयार्चनानसधानेजयेति॥ समंगलानामात्रेयसोमंगलश्रवावाश्वेति॥ वासर-
 थ्यं वैजवापानामात्रेयार्चनानसातिथेति॥ तृतीयो गाविष्ठिरेति वा॥ विकल्पा-
 नसमंगलानामेत एव॥ इत्यत्रिगणचतुष्टयमुनयः॥ अथव सिष्टाः॥ व्यासं
 ११ इन्द्रमदाभरदुसहिरप्याश्रमांध्यंदिनाः सांख्या ओपगवाश्चलायनवशाः सां-
 ख्यायनानृक्षराः॥ येमैत्रावरुणाश्च सोपदि सुखागोप्याव सिष्टासुराचत्वारो
 गहिताः सगोत्रिण इमे कुर्वे०॥ १८॥ व्यासः १ इन्द्रमदः २ आभरदुसः ३ हिरं-

क्ष

२ सांख्यायनः १ अन्तराः १ मेत्रायुः १ सोपदिः १ गोप्याः १ गोपायन इति २

गोत्रप्रवरः

११

२

गां

प्याहः ४ माध्यंदिनः ५ सांख्याः ६ सत्त्वा इति ॥ औपगवः ७ आश्वलायनः
वशाजप इति ॥ पुरागणपाठे वसिष्ठत्रये चत्वार उक्तास्ते पित्रमेव सगो
त्रिणः समकुलाः ॥ अथेषां प्रवराः ॥ वसिष्ठानामेकः १ वासिष्ठेति ॥ वासिष्ठे
इ प्रमद आभरदू सू इति वा ॥ कुंडिनानां वासिष्ठमेत्रावरुणकौडिन्येति ॥ उ
पमन्यूनां वसिष्ठे इ प्रमदाभरंस्विति ॥ स अंत्यो व्यत्ययो वा ॥ पारादाराणां
वासिष्ठशात्स्यपारादारेति ॥ इति वसिष्ठगणचतुष्टयमुनयः ॥ अथ कश्यप
पाः ॥ वैशांपायनदेवरातवठराः पैठीनसिभग्युग्निर्धन्यंतये सितैर्नवायनसु
राः सोजामिः गायनाः ॥ ये वत्सारसुमेधसः शुचिमरीचिर्देवलाः कश्यपाश्च
चारम्बपुरोदिताः समकुलाकुर्वन् ॥ ११ ॥ वैशांपायनः १ देवरातः २ वठरः ३
पैठीनसिः ४ भागुरिः ५ धन्यंतिरिः ६ असितः ७ ऐतनायनः ८ सुरः ९ सोज

॥ ११ ॥

स

रसघोरकपेवति वा ॥ कपीनां ॥ आंगिरसमहीयं वस्तु क्षयसेति ॥ परस्पर
मेषामविवाहः १५ ॥ भार्ग्यश्वाणवकत्रिवेदेऽक्षमास्ताक्ष्या अयं मुद्गला छे
बुस्तंडिकपूतिमाषशिबुगव्याघ्राघ्रिगोरीवताः ॥ स्वाकृत्या क्वितिकेव
लांगिरसकाः स्वस्वे गोत्रागणे सैते तेऽप्यसगोत्रिणः परगणे कु ॥ १६ ॥
भार्ग्यश्वः १ अर्णवः २ त्रिवेदः ३ ऋषभः ४ ताक्ष्यः ५ अयं मुद्गलादिति ॥ पं
चम्या मुद्गलगण इति ॥ अथ सांकृत्याः संकृतिगणाः १ संकृतिः २ शंभुः ३
तंडिकः ४ पूतिमाषः ५ शिबुगः ६ व्याघ्राघ्रिः ७ गौरीवतः ८ इमे केव
लांगिरसः स्वस्वे गोत्रे सैते ते एकगोत्राः ॥ परगणे असगोत्रिण इति ॥ उ
द्यानसूत्रे पूर्वमेवोक्तं ॥ प्रवरानाह ॥ मुद्गलानामार्षयास्त्रयः ॥ आंगिरस

मिनि १० गां गायनः ११ वत्सारः १२ सुमेधाः १३ शुचिः १४ मरीचिः १५ देवलः १६ क
श्यपाद्ये पुरोदिताश्चत्वार एव सर्वे समकुला इति ॥ एषां प्रवराः ॥ कश्यपानां का
श्यपा वत्सारः सितेति ॥ निधुवाणां काश्यपा वत्सार नैधुवेति ॥ रेभाणां काश्यपा
वत्सार रेभ्येति ॥ शंडिलानां काश्यपा वत्सार शंडिल्येति ॥ एषां तृतीयो देवलासि
लोवा ॥ तृतीयो सितो देवलोवा ॥ शंडिला सित देवलेति ॥ काश्यपा सित देवलेति वा ॥
श्रीधरः ॥ काश्यपा असिताः कश्यपानुवृत्तिविलापिते ॥ अहर्व सिष्ठ संज्ञाश्च सगोत्रत्वे
न नान्वयः ॥ १९ ॥ इति कश्यपगणचतुष्टयः ॥ अथागरस्याः ॥ सारात्सोमत इध्मयज्ञत इ
मेदभाच्चसाभान्तावाहा षट्चतदादयोत्र मुनयेदाढ्यं च्युताः क्षत्रियाः ॥ ऐलाद्या
श्च पुरुरवा अथ विशोभालदेनाम गलासर्वे गिरस्य कुलाः सगोत्रिण इमे कु ० २० ॥
सारादिति ॥ सारश्वादिग्रपुरतः वाहश्वा इति सारवाहेति जातं ॥ एवमिमेजा

ताः षड्विंशः ॥ दोते दयस्ते षड्वावाहाः ॥ आदिर्येषां तथाभूताः मुनयः ॥ अत्र कथ्यते ॥
 पूर्वषड्वाहाः ॥ सारवाहाः ११ सोमवाहाः १२ इधमवाहाः ३ यज्ञवाहाः ४ दर्भवाहाः ५ सां
 भवाहाः ६ दार्यच्युतः ७ क्षित्रियः ८ एलाद्याः ९ पुरुखाः १० विशाः ११ वैत्रेयाः १२
 मालेदनाः १३ मंगलाः १४ इमे सर्वे ५ गस्त्यकुलाः सगोत्रिण इति ॥ प्रवराः १ तत्र =
 अगस्त्यदाह्यच्युता विमवाद्यो सारवाहा दिषु षट्सु तृतीयास्तु तत्तुनामान
 या एवमेते च विदुः इति ॥ तत्रेधमवाहानामेको गस्त्येति वा ॥ कात्यायनसूत्रे पुल्ल =
 स्तु पुं लहकत् इति ॥ अनयोः अगस्तीनां आगस्त्यमोहं इमा चोभेवति ॥
 पूर्णमासानामागस्त्ययो ५ पूर्णमासपारणेति ॥ शुकहंसहिमोदकानामाग
 स्त्यहेमचर्चहेमोदकेति ॥ पाणिकानामागस्त्यपानायकपाणिकेति ॥ एते
 कचित् ॥ अगस्तीनां सर्वेषामविवाहः ॥ उक्तं श्रीधरयि ॥ न विवाहो ह्यग
 स्तीनां सर्वेषां स्वगणैः सह ॥ जामदग्न्यादि सर्वत्र विवाहो नास्ति संशयः

लोहितानां वैश्वामित्रादौ तैति ॥
 रोक्षकाणां रेणूनां वैश्वामित्रा गाधिने रेणवेति ॥ वैश्वामित्रो रौक्षकरेण वेति वा * १३

यनां

वृहदग्निः ११ आद्यो सुर्यो येषां ते ॥ एवं ये शालास्ते विशालाष्टकाः १२ शालं
 कायनः १३ अग्निदेव १४ पुलकः १५ एते पूर्वोक्ताश्च दश विश्वामित्र
 कुलेः खिलाः संस्पृष्टाः परस्परं एक गोत्रा भवन्ति ॥ एकामर्षायाः ॥
 कामकांतां वैश्वामित्रदेवश्रवसौ देवतरसाति ॥ अजानां वैश्वामित्राधु
 दस्येति ॥ वैश्वामित्राश्मरथ्यवाधूलेति वा ॥ अधमर्षणानां वैश्वामित्रा
 मित्राधमर्षणः कौशिकेति ॥ पूरणानां वैश्वामित्रपूरणेति ॥ द्यौः ॥
 वैश्वामित्रदेवरातपौरणेति वा ॥ इन्द्रकुशिकानां वैश्वामित्रेन्द्रकौशिके
 ति ॥ द्यौः ॥ धनं जयानां वैश्वामित्रमाधुच्छंदसधानं जयेति ॥ वैश्वामित्रमा
 धुच्छंदसो हिणेति ॥ वेणूनां वैश्वामित्रगाधिने वेणवेति ॥ इन्द्रनां वैश्वामित्र
 मित्रशालकायनकौशिकेति ॥ आश्मरथ्यानां वैश्वामित्राश्मरथ्यावाधूलेति ॥
 रुद्रेणानां वैश्वामित्रागाधिने वेणवेति ॥ एते आश्वलायनोक्ताः ॥ अध-
 मर्षणमर्षणेति वा ॥ रोहिणानां वैश्वामित्रमाधुच्छंद ३

१३

कपोतरेतसोद्वे * ३

धृ

ये त्वेन्यपि षड्गुणां ताः ॥ कतानां वैश्वामित्रकात्याल्कीलेति ॥ स्थूनां वैश्वामित्र
 सादुलमादुलेति ॥ कथकानां वैश्वामित्रकाथककाथकेति ॥ हिरण्यरेतसाद्वे ॥
 वैश्वामित्रहिरण्यरेतसेति ॥ सुवर्णरेतसाद्वे ॥ घृतरेचसाचद्वे ॥ आद्यो वैश्वामि
 त्रः ॥ अन्यस्वेनामा ॥ इतरेतसा वैश्वामित्रघृतकौशिकेति ॥ श्रीधरः ॥ विश्वा
 मित्रेनोद्देहकात्पशो गे स्तथा ॥ त्रियुक्तप्रवैर्धनं जयेः ॥ धनं जयोनोद्देहदत्रि
 शोद्देहभारद्वाजो नोद्देहयुः कताश्च ॥ विश्वामित्रदशगणमुनयो निर्णीताः ॥ इत्ये
 कोनपंचाशद्गणानां विस्तारस्तेषां सागोच्यासागोत्रनिर्णयः २२ अथ द्विगण-
 सेकनामानस्तन्निर्णयः सूर्यज्योतिर्विद्विरुक्तः ॥ यथा मित्रवर्षवैश्वामित्राणां नामसा
 म्यादेकविंशस्तेकपिमुद्गलाद्याः ॥ तन्निर्णयः स्यात्प्रवैर्द्विगोत्रोद्देशात्मजः

स्यादिवदेवरातइति॥मुद्रलंगिरसीयः एकः॥एकः आत्रेयः॥अनूयोगीत्रं भिन्नं
प्रवेरेवेद्यं॥आंगिरसभाभ्यांश्वमोदत्येति॥आत्रेयार्चनानसयोवातिथेति॥प
रिभाषायां त्रिषु ह्योरित्युक्तान् द्विसाम्यद विवाहः॥अत्रैकार्षेयसाम्याभावा
द्विवाहोस्ति॥कपिः केवलंगिरसीयः तस्य वराः॥आंगिरसमहीयवरुक्षय
सति॥कपिः भारद्वाजीयस्तत्प्रवरः॥आंगिरसमहीयवोरुक्षयस्येति॥अत्रै
कार्षेयसाम्यमस्ति॥भृग्वंगिरोगणं विना एकार्षेयसाम्यनिषेधः॥अतोऽनयोर-
पि विवाहः॥एवमग्रेवक्ष्यमाणवृत्तेनाचार्ये रपीदमुक्ते॥यथा देवरातादयः॥
विश्वामित्रजयस्कलप्रवरतोवेद्यः स्ववंशोत्रवैशालंकायनकेदिवंशगदिते
कुर्वे० इति॥एवमेवमतिमद्विरत्येषपिचोद्यं॥अथ द्यामुष्यायणाः निरूप्यं
ते॥द्यामुष्यायणकाः सर्वदत्तककीतादयः॥गोत्रहृयेप्यनुदाहृताः॥शृंग-

तथा

मित्राः

इति॥इत्यगस्त्याः॥अथमित्राः॥माधुछेदसवालखिल्यकरभाबभ्रुर्व
वविणवाअष्टालोहितयाज्ञवल्क्यचकितदेवश्रवोवालकिः॥कात्यागाधि
नरेणुदेवतरसाजहूमनूल्खलोविश्वामित्रकुलेइवाहिमुनयः कुर्वे० २० ॥
याधूलोकितामयूरशिशिरास्तन्वक्षिलागालवाः शालाः श्रौमत्सैकह
व्यबृहदग्न्याद्याविशालाएकाः॥शालंकायनकावदेग्निकुलकाश्चैतेदशो
क्ताः पुराविश्वामित्रकुलेः खिलाः समकुलाः कुर्वन्तु० २२ ॥ माधुछेदसः १ =
वालखिल्यः २ करमः ३ बभ्रुः ४ बवः ५ वेणवः ६ अष्टालोहितः ७ याज्ञ
वल्क्यः ८ चकितः ९ देवश्रवः १० वालकिः ११ अत्रवरोहित इति पाठः॥का
त्याः १२ गाधिनः १३ रेणु १४ देवतरसाः १५ जहू १६ मनु १७ उत्तरख
लः १८ इमे विश्वामित्राः १९ २० याधूलः २१ अलोकिः २२ मयूरः २३ शि
शिरः २४ तन्वाः क्षिलाः २५ गालवाः २६ शालाः २७ श्रौमत्सः २८ एकहव्यः २९

क

शैशिरयोस्तथेति ज्योतिर्निर्बन्धो लोकाक्षादिव सिष्ठकश्यपगणोऽस्युर्वामरथ्या
दयो जातुर्ण्यगणाः सगोत्रिण इमे सात्रेयवा सिष्ठकैरिति ॥ लोकाक्षाः व सिष्ठक
श्यपगणैः सगोत्रिणः ॥ एषां अहर्व सिष्ठ निशिकश्यपत्वं । एषामाभ्यां सह
विवाहः ॥ ज्योतिर्निर्बन्धः प्रयोगपारिजातयोरुक्ताः ॥ लोकाक्षादयः यथा
आनष्टयोरारकलयोः श्रौतयोरारजचारिणः ॥ सूरश्वाहीरजश्चैव बाहवस्तद
नन्तरं ॥ तथा वात्रुचयः प्रोक्ताः सौरंध्योरारजसेवकाः ॥ स्वायुक्षिगाश्च
लोकाक्षास्तथैव रारदराकाः । एतेन योदशीः कर्तुर्हर्व सिष्ठ निशिकश्य
पाः ॥ गायत्रीयो निसंबन्धादंगीकृत्य जवतका अतएवैषो द्विगोत्रसंबन्धः ॥ न
तु सर्वेषां कश्यपव सिष्ठानां ॥ अतएवाचार्यैर्लोकाक्षीहीत्युक्तं ॥ हिशब्दे नि
श्चयवाचि एषां प्रवरेषु ॥ व सिष्ठकश्यपोवर्तेऽतोऽविवाहः ॥ एषामाभ्यं च शै

धेकोपिवर्जयेदित्युक्तात् ॥ अत्र श्रीधरोक्तिः पूर्व ॥ अहर्वसिष्ठानिशिकत्रयपा-
 र्यादिति ॥ आदित्यभट्ट्यां ॥ वसिष्ठैः कत्रयैर्नित्यं लोकाक्षीणामनन्वयुः ॥ अ-
 हर्वसिष्ठोक्तिस्तत्रयाजाग्न्यादिगोचरः इदमेव स्मृत्यर्थसारे ॥ रघुनाथभट्ट-
 र्यां ॥ एतेषां लोकाक्षीणां सर्वैकत्रयैर्वसिष्ठैः संकृतिभिश्च सह परस्परमवि-
 वाहः ॥ सगोत्रत्वात्सप्रवरादपि ॥ एतेत्रयोपिसगोत्राः ॥ सर्वसंमेतादितिस्युर्वा-
 मरथ्यादयः ॥ इति वामरथ्याः जातूकपर्ण्याश्च मेसात्रियवासिष्ठैः आत्रैः स-
 हवसिष्ठैः सगोत्रिणः नान्वयुः ॥ ४ उक्तमादित्यभट्ट्यां ॥ स्मृत्यर्थसारे ॥ अत्रेस्तु
 पुत्रिकापुत्रवामरथ्यादयस्तथा ॥ न त्वैव जातूकपर्ण्याश्च वसिष्ठैरत्रिभिः सहेति ॥
 रघुनाथभट्टाः ॥ जातूकपर्ण्यावसिष्ठात्रीणां सूत्रकौरे द्विगोत्रे त्वेनातुक्तानामपि

१६

व

य

रवीतसांकृत्या इत्यार्षेयाः ॥ शक्तिगौरवीतसांकृत्येति वा ॥ सांकृत्यानां सर्वेषां गो-
त्रप्रसाम्यादऽविवाह इति ॥ श्रीधरः ॥ आंगिरससंस्कृतिप्रतिमाषादीनां माय-
स्तंबोक्तवसिष्ठसंबधिसंस्कृतिप्रतिमाषादीनां च समस्तवसिष्ठगणैरहर्ब-
सिद्धनक्तं कश्यपगणेन च सह विवाहो नास्तीति ॥ उक्तात्समस्तवसिष्ठेर्निज-
वर्गगे रित्युक्ते ॥ आदित्यभट्टेयां स्मृत्यर्थसारेति ॥ संस्कृतानां द्विगोत्रत्वा-
द्वासिष्ठैश्चतुर्विधैः ॥ स्वर्गीयैः स्वर्गोत्रे त्वात्प्रवरैक्याच्च नान्वयुरिति ॥ संस्कृ-
तिवत्प्रतिमाषाः ॥ काश्यपावत्सारैर्ध्रुवप्रवरकाश्यपगोत्राः परस्परं वि-
वाह्याः ॥ इत्यत्र प्रमायं संस्कृतं चत्वारः तत्र संस्कृतस्त्वेते चत्वारः श्रुतिचोदि-
ताः ॥ शुद्धांगिरोगणै केचित् ॥ आर्षेयास्तो उदाहृताः ॥ भारद्वाजगणे

१६

केचित्पंचार्षेया इमेताः ॥ एषां त्रिप्रराः प्रागुक्ताः ॥ भारद्वाजसांकृत्यानां आंगिर-
सवार्हस्पत्यभारद्वाजसांकृत्यानां रवीतेति ॥ गौतमस्य गणे केचित् ॥ वसि-
ष्ठस्य कुलोत्पन्नः ॥ काश्यपेस्वीकृतोपरः ॥ पंचार्षेयः सर्वे प्रोक्तो द्यामुष्या-
यणगोत्रजः ॥ शक्त्यकाश्यपावत्सारसांकृत्यगौरवीतेति ॥ स काश्य-
पावसिष्ठश्च स्वगणं च विवर्जयेत् ॥ भारद्वाजेस्तथाशुधेरंगिरोभिश्च दोषहः ॥
सुद्धांगिरोगणेश्चैव प्रोक्ता संस्कृतियोपरे ॥ आर्षेया एव ते प्रोक्तान द्विगोत्रा-
 इमेमताः ॥ भारद्वाजे संस्कृतिभिस्तथा वासिष्ठकाश्यपैः ॥ सांकृत्यैश्च विवाह्याः-
स्युर्न्यार्षेयाः संनियततः ॥ भारद्वाजाः काश्यपाश्च पंचार्षेयाश्च निर्णया-
त् ॥ द्यामुष्यायणजाः सर्वे पंचार्षेयाः प्रकीर्तिताः ॥ एकस्तन्मैज्जे

१७
 तोयाह्योद्वाहणीस्वीकृतेस्तथा ॥ स्वगणेद्वावितिज्ञेयाः पंचार्थेयाः प्रकीर्ति-
 ताः ॥ श्रीधरकृतप्रवरसंज्ञायां ॥ आगस्त्याष्टमगोत्रेणाः केवलांगिरसेः
 मह ॥ पाणिग्रहासदाकार्यः स्वस्ववंशान्विनेवतु ॥ षडशीलां प्रतिमाष-
 विभागः ॥ मौनभागवत्प्रतिमाषो गोतमगणस्थाः ॥ शुनकप्रतिमाषो क-
 लन्ववगणस्तुः ॥ लोहितप्रतिमाषः आगस्त्यगणस्तुः इतिरुष्टाचा-
 र्यः प्रतिमाषाः संकृतयो विवाहाहः स्तुसंमताः ॥ कश्यपाश्च वसिष्ठा-
 श्ववर्जयित्वा तथोन्यतः ॥ अत्र कश्यपराष्ट्रेन नानाग्रंथसंमत्तवेचना-
 दिभिः प्रायेणाहर्वसिष्ठनक्तकश्यपसंज्ञालोगास्तदयो वज्र्यास्व नतु नि-
 धुवाधा कश्यपा इति श्रीधराचार्याः ॥ एवं बोधायनापस्तंबवेरवानसः

१७

केषु सूत्रे ॥ पुत्रत्रगणाद्वयमध्ये पाठद्विगोत्रोत्प्रेक्षा ॥ वामरथ्यादीनामत्रिपुत्रिका-
 पुत्राणां सर्ववसिष्ठैरत्रिभिश्च परस्परमविवाहइति ॥ श्रीधरीये ॥ अथ
 कात्यायनलोगाक्षिसूत्रे मत्स्यपुराणे चोक्ता जातृकर्ण्यः स्त्र्यार्थियः ॥ वा-
 सिष्ठत्रिजातृकर्ण्येति ॥ अत्र प्रवरेषु वसिष्ठात्रिष्ठितत्वादविवाहइति ॥
 सांख्यानिजवर्गे जैरथिवसिष्ठैश्चापिसात्रेयैकै विश्वामित्रगणे धनंजय-
 गणाकुर्वं ०२३ सांख्याः संकृतिगणस्थाः शुभांगिरसगणस्तुः शुधवसि-
 ष्ठैश्च सह नान्वयुरिति पूर्वसंकृतिगणस्तुः रांबुस्तंडिक इत्यादिनेक्तः शुध-
 इति ॥ शुधवसिष्ठा उपमन्यवश्च पराशराः कुंडिनकाश्चतुर्थः ॥ वासि-
 ष्ठाक्तौ चतदेव दत्तौ पुत्रास्तथा संकृतयोपरेच ॥ संकृतिगणानां आंगिरसगो-

कात्यायनाश्वालाथनसत्यावाटुजैमिनि द्वाद्यायण्यादिसौत्रामणिनिषेधवचनानि ह्यो
तिर्निबंधनिर्णयसिंधुप्रयोगवारिजा तादिनिबंधेषु लिखितानितानितुनिशिका
श्यपंचांश्या काश्यपपूतिमाषपराणि ॥ नस्तुकेवलंगिरसपूतिमाषपराणीति ॥
श्रीधरीयादिबहुनिबंधेषु निर्णीतानीतिसंक्षेपः ॥ वाजपेयाः पुराणागतं राकमध्य
पाठस्य तु कल्पभेदेन नाममात्रसाम्येन वाक्यस्योपपादनीयत्वादप्यथा तस्याव्यवस्थि
तेत्येवमुक्तं विष्णुवप्रसंगे देवं सति केवलंगिरसमध्यपाठस्य प्रयोजनं चिंतयमित्यलं ॥
सात्रेयैरेरिति ॥ आत्रेयैः सहितैर्विश्वामित्रैर्धनंजयाः सगोत्रिया इति कात्यायनसंज्ञे ॥
ततो धनंजयेनानामत्रिविश्वामित्रवर्जमिति ॥ तथादित्यमद्यां स्मृत्यर्थसारः ॥ विश्वा
मित्रात्रेगोत्रैस्तु नोदहेयुर्धनंजया इति ॥ श्रीधरः ॥ अथ धनंजयाः ॥ करिनानाद

यस्यार्षयाः ॥ विश्वामित्रमधुच्छंदसधनंजयेति ॥ अत्रेयार्चनानसधनंजयेति ॥ एकविं
 साम्यात्सगोत्रत्वादविवाह इति ॥ २३ ॥ एवंकापिलशौंगशैशिरगणाज्ञया भरद्वाजकैर्वि
 श्वामित्रगणैरथैहेति ॥ एवंभरद्वाजकैर्विश्वामित्रगणैश्चसहकापिलशौंगशैशिराणां
 गणाः सगोत्राः ज्ञेया इति ॥ प्रमाणंतत्रे श्रीधराचार्यः ॥ तत्रशौंगशैशिराणां बीजक्षेत्रद्वा
 रेणसमस्तभरद्वाजगणैः समस्तविश्वामित्रान्त्रगणैरविवाहः ॥ एषात्रिप्रवरसाम्यात् ॥
 शौंगशैशिराणां ॥ कपिलानासांगिरसबार्हस्पत्यभरद्वाजवादनमातृवचसेति ॥ अ
 पस्तंबसूत्रेभरद्वाजत्रिप्रवरसाम्यात् ॥ शौंगशैशिराणामपित्रिप्रवरसाम्यात् ॥ विश्व
 मित्रगणपाठात्समस्तविश्वामित्रैः शौंगशैशिराणामविवाहः ॥ जमदग्न्यैर्देवरा
 तार्यः ॥ विश्वामित्रजयस्कजप्रवरतोयः स्वचंशौत्रैर्वैशालंकायनके द्विवंश
 वै

साम्यात् ॥ अयमेवमायोऽज्ञातप्रवरिणां ॥ तत्रैवोक्तं ॥ असंप्रज्ञातबंधना
 माचार्यः ॥ प्रवराः स्मृताः ॥ पक्षेचास्मिन्निवाहेस्तु चोसयेदत्तपुत्रवत् ॥ २५ ॥
 इतिसागोत्रोद्वाहः ॥ तत्वेत्तत्त्वसंगोत्रसंप्रवरितं ज्ञानं मुनीनां कृतं पुण्यं स-
 प्रतिकोशेन कृतिना वृत्तेश्च तत्त्वप्रमेः ॥ उद्वाहप्रतिबंधनादिषु पठेदायुः
 सुतार्थप्रदप्रातः स्मर्तुरशेषपापशयनं स्याच्चैकवृत्तेः फले ॥ २६ ॥ इति
 श्रीकेशवेदेवज्ञकृते गोत्रप्रवरनिर्णयः समाप्तः ॥ मुनीनां तत्वे निश्चया-
 र्थं केशवेन कृतिना कुशलं न ज्ञानं प्रकारात्पुण्यं कृतं किं विशिष्टं ॥ तत्त्वस-
 गोत्रसंप्रवरितां गोत्रेण सहेतिसंगोत्रप्रवरेः सहेतिसंप्रवरं ॥ संगोत्रं च स-

२०

२०

गदिते कुर्वे ॥ २४ ॥ विश्वामित्रगणैः जामदग्न्यैश्च सह देवरातस्या विवाहः ॥ उ-
 क्तं गृह्यपुत्रतावादित्यमृगं ॥ जामदग्न्यविश्वामित्राणां देवरातवर्जविवाहो-
 स्ति ॥ हरिवंशोक्तिः ॥ और्वश्येवमृचीकस्य सत्यवत्यो महायराः ॥ जामदग्न्य-
 स्तपोवीर्या जज्ञे ब्रह्मविदां वरः ॥ मध्यमश्च शुनः शोपो शुनः पुच्छः कनिष्ठकः ॥
 इत्युक्त्वा ॥ देवैर्दत्तः शुनः शोपो विश्वामित्रैर्गोमार्गवः ॥ देवैस्त्रातः सैव स यस्मा-
 देवरातः स्ततो भवेदिति ॥ एतच्च भारते ॥ भागवतनवमस्कंधे ॥ रामायणेपु-
 क्तं ॥ बृहच ब्राह्मणे सह देवरातो वैश्वामित्र आसाद्य यद्यश्रुतो शुनः शोपो ज्ये-
 ष्ठ उक्तस्तथापि जामदग्न्यैर्विश्वामित्रैश्च विवाहः ॥ द्विवंशगदितेशालंकाय-
 ने केष्वेति श्रुतेन विश्वामित्रजः विश्वामित्रगणस्तु ॥ तथायस्कडाः यस्कग-

रेवनामतरं तदि-
 तित्ये ॥ अतो
 स्थजामग्न्य ५२

२१

प्रवरंच सगोत्रसप्रवरे ॥ तत्वेचलेसगोत्रसप्रवरेच ॥ तत्त्वसगोत्रसप्रवरेतत्त्वसगोत्र
सप्रवरे ॥ जातेयस्मात्तत्त्वसगोत्रसप्रवरित्तं निश्चयस्य सगोत्रसप्रवरमि
तिकैः तत्त्वप्रमेः वृत्तैः ॥ तत्त्वपंचविंशतिप्रमाणानियेषां तानि पुनः किं विशिष्टं
पुण्यं ॥ पुण्यातिशयकरं ॥ अतएवोद्वाह वृत्तबंधनादिनादिषु पठेत् ॥ विवाह
मोंजीबंधानादिषु पठेत् ॥ यतः आयुः सुतार्थप्रदं ॥ प्रातः स्मर्तुः ॥ अशेषपा
पशमनं निशेषकलमषहरं ॥ चेति ॥ परं ॥ एकवृत्तेः फलं ॥ एकस्मिन्परब्रह्म-
णि वृत्तिराध्यासः ॥ तस्याफलं तदिति ॥ २६ ॥ उपसंस्मरश्लोकमाहा ॥ अह
भद्रदर्शयमिति सुनीनां मार्ग्यशास्त्रं स्वयंचकार ॥ श्रीकेशवो नंदिरुधिराधिवासी

देवज्ञतुल्यैकमलाकरात्मा ॥२७॥ तद्ध्याकृतौ वाक्कसमनः सरम्यामालावि
भूषातुरमारमाय ॥ प्रभाकरो देवविदां वरिष्ठेनारेणायैतिसमर्पयामि ॥२८॥
इतिकेरावदेवज्ञविरचिते गोत्रप्रवरे प्रभाकरदेवज्ञकृतटीकासमाप्ता ॥
शके १७३५ श्रीमुरवसंवत्से पौषशुद्ध अष्टमी गुरुवारै लिखितं पुस्तकं =
समाप्तं ॥ शुभं वतु ॥